

ekologických změn ovlivňuje nás všechny. Archeologie nemůže zaostávat a musí nabídnout i svůj úhel pohledu. Etablování archeologické ekologie je tím pravým tématem a představuje moderní, nový a svěží obor. Výzkum krajiny pomocí nedestruktivních archeologických metod nabízí propojení environmentálních aplikací, srovnávacích analýz a závěrů z prostorových souvislostí. Ty dopomohou k rekonstrukci procesů změn v krajině, změn v životním prostředí, a to v porovnání se situací v minulosti k současnému stavu.

Další terénní výzkum i prostřednictvím destruktivních metod by dopomohl ke statistickému porovnání kontaminací archeologických situací a příslušného prostředí vlivem lidské činnosti v současných a historických agrárních a lesních prostorech ve srovnání se stavem od počátku průmyslové revoluce, období před a po druhé světové válce, až po nynější dobu (např. výzkum kontaminace půd mikro a makro částicemi). Tyto náměty jsou aktuální a archeologie svými metodami může dopomoci k jejich zodpovězení. Archeologie není „mrtvým“ oborem, ale oborem dynamickým. To dokazuje výzkum krajiny a změn v krajině, kdy archeologické metody jsou klíčovým prostředníkem pro interpretaci těchto procesů.

PhDr. Jiří Juchelka, Ph.D.
Slezské zemské muzeum
juchelka@szm.cz

JUBILEA

Významné životní jubileum PhDr. Miloše Melzera, CSc.

V letošním roce oslaví významné životní jubileum etnograf, muzejník a vědecký pracovník PhDr. Miloš Melzer, CSc. [obr. 1]. Patří k etnografům, kteří od počátků své profesní dráhy směřovali svůj odborný zájem do oblasti svého celoživotního bádání. V 80. letech 20. století působil také několik let na etnografickém pracovišti Slezského zemského muzea v Opavě.

Narodil se 2. listopadu 1941 v Olomouci. Základní školu však vychodil v Šumperku, kam se rodina v jeho raném dětství přestěhovala. Po maturitě na Pedagogickém gymnáziu v Olomouci a absolvování dvouleté vojenské služby nastoupil jako učitel na Základní deviletou školu v Rudě nad Moravou. Při práci začal dálkově studovat obor dějepisu a češtiny na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Počátky své odborné činnosti zahájil v roce 1968 ve Vlastivědném ústavu v Šumperku, kde přijal uvolněné místo historika a později přešel na pozici etnografa. V šumperském ústavu pracoval až do roku 1976.¹

Etnografie ho zaujala natolik, že se snažil o rozšíření a doplnění svého vzdělání v tomto oboru. Od roku 1970 začal externě studovat etnografii a folkloristiku na Filozofické fakultě ÚJEP v Brně. Magisterské studium zakončil zpracováním úspěšné diplomové práce „*Ars dulcis*“ et „*Mechania dulcis*“ *Moraviae septentrionalis* (Brno 1974). Nadále pokračoval v doktorandském studiu, které zakončil rigorózní prací v roce 1978. Ve své práci se zabýval sbírkou perníkářských forem šumperského muzea, kterou zhodnotil zejména z ikonografického hlediska. To již dva roky pracoval jako kurátor sbírek v Krajském vlastivědném muzeu v Olomouci, kde navázal na dílo svého předchůdce Ing. Jana R. Bečáka. V rozsáhlých etnografických fondech mohl uplatnit svůj odborný zájem zaměřený na tradiční řemeslo, keramiku, výšivku, modrotisk, lidovou uměleckou výrobu nebo lidové či zlidovělé umění. Formou katalogu zpracoval např. sbírku výšivek z jižního Kyjovska věnovanou do muzea P. Václavem Oharkou a v několika krátkých článcích pak zhodnotil další textilní techniky používané k výzdobě oděvních součástí.² Při zpracovávání muzejních sbírek věnoval řadu publikací dějinám národopisného sběru a bádání na Moravě, zajímala ho také problematika olomoucké národopisné družiny.³ Publikoval odborné články v muzejním časopise, ale i v mnoha regionálních periodikách a příležitostných sbornících, např. *Umění a řemesla*, *Vlastivědný věstník moravský* aj. V průběhu několika let prováděl vlastní výzkum v někdejší německém jazykovém ostrově na Drahan-ské vrchovině nedaleko Konice. Problematiku etnických procesů v tomto prostoru zpracoval v kandidátské práci, kterou předložil a obhájil v rámci externí aspirantury na Ústavu etnografie a folkloristiky ČSAV v Praze v roce 1988. Téma publikoval také v odborném tisku.⁴ V oblasti výstavní činnosti se zaměřil na prezentaci lidových řemesel. Jedna z největších výstav realizovaná v Olomouci v roce 1977 se jmenovala *Modrotisk na Moravě*. Doprovázel ji obsáh-

1 Viz Richard JERÁBEK (ed.), *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, Praha 2007, s. 147; Miloš MELZER – Miroslav VÁLKA, *Vzájemný rozhovor dvou jubilantů*, Národopisná revue 2011/3, s. 216–220.

2 Miloš MELZER, *Sbírka výšivek z jižního Kyjovska ve fondu Krajského vlastivědného muzea v Olomouci*, Olomouc 1980; Týž, *Hanácké krojové zástěry zdobené šitou batikou*, Zprávy Krajského vlastivědného muzea v Olomouci 1981/212, s. 14–17; Týž, *Krajka v etnografických sbírkách Krajského vlastivědného muzea v Olomouci*, in: O lidové kraje, Praha 1982, s. 47–50.

3 M. MELZER, *Počátky sběratelství lidového výtvarného umění na Moravě*, Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci 1978/194, s. 3–8; Týž, *Počátky studia lidového umění a olomoucká národopisná družina*, in: Počátky vědeckého národopisu a studium českého a slovenského lidového umění, Olomouc 1984, nestránkováno.

4 M. MELZER, *K problematice studia etnických procesů na základě etnografického výzkumu v bývalém německém jazykovém ostrově na Drahan-ské vrchovině*, in: Muzeum a dokumentace přírodního prostředí a způsobu života, Opava 1984, s. 11–114; Týž, *Osídlování bývalého německého jazykového ostrova na Drahan-ské vrchovině moravskými Charváty*, Folia ethnographica 22, 1988, s. 51–60.

Obr. 1: Miloš Melzer na vernisáži výstavy *Zvyky a tradice Vánoc v prostorách hlavní výstavní budovy Slezského muzea, 1989.*

Fotopracoviště SZM, č. neg. SZ-M08icC553_4.89, foto Josef Solnický.

pravě a realizaci etnografické části expozice, která nesla název *Vývoj ve Slezsku a na severní Moravě*. Pamětníci si mohou vzpomenout také na některé jeho výstavy pořádané ve výstavních sálcích Slezského zemského muzea. Patří k nim například výstavy *Africké umění v Československu* (1985, ve spolupráci s Dr. Erichem Heroldem a Dr. Josefem Kandertem), *40 vítězných let* (1985), *Současná dřevěná hračka* (1986) nebo *Zvyky a tradice Vánoc* (1989). Navázal přátelskou spolupráci s etnografy z polské strany hranice, jejímž výsledkem byla výstava v Opavě *Hornoslezské neprofesionální umění* (1988) a výstava v Bytomi *Szopki ludowe ze zbiorów Muzeum Śląskiego w Opawie* (1989).

V roce 1990 se Miloši Melzerovi naskytla příležitost vrátit se do Šumperku. Přihlásil se do výběrového řízení na místo ředitele Okresního vlastivědného muzea v Šumperku, v němž uspěl. Po letech se vrátil do místa svého bydliště a muzea, kde začínal. Tentokrát na pozici ředitele. Přesto, že mu řídicí funkce zabírala hodně času, opět si našel prostor i k odborné práci. Společně s historikem Jindřichem Schulzem vydal rozsáhlou regionální monografii věnující se šumperskému okresu.⁷ Nadále publikoval např. v časopise *Národopisná revue* nebo v muzejním periodiku *Severní Morava*, jehož byl vedoucím redaktorem. K jeho aktivitám patřilo psaní hesel z oblasti lidové výroby a řemesel, ale i hesel biografických do připravované *Národopisné encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*.⁸ V roce 1996 se zasloužil o zpřístupnění stálé expozice *Příroda a dějiny severozápadní Moravy* v Šumperku a k nezapomenutelným patří jeho reprezentativní výstavy k výročí hanušovického pivovaru s příhodným názvem *Když pivečko pění, v světě nad ně není* (1999, 2004). Ve spolupráci s pivovarem později vytvořil scénář a libreto stálé expozice *Historie pivovarnictví a pivovar Holba* přímo v Hanušovicích. Nesmíme zapomenout ani

lý stejnojmenný odborný katalog. Tato kvalitně zpracovaná výstava byla několikrát reprivována. Převzalo ji muzeum ve Vsetíně, v Roztokách u Prahy a Národní muzeum v Praze. V Krajském vlastivědném muzeu v Olomouci pracoval až do roku 1984.

V tomto roce se uvolnilo místo etnografa ve Slezském muzeu v Opavě, neboť zde právě odcházela do důchodu PhDr. Zdena Vachová, zakladatelka národopisného pracoviště. Do Slezského muzea na pozici vedoucího nastoupil v říjnu 1984. Pokračoval ve správě a zpracování bohatých sbírek, ale věnoval se také výstavní činnosti a záchrannému etnografickému výzkumu zátopové oblasti nově budované přehrady Slezská Harta v Leskovci nad Moravicí.⁵ Ve své práci se zajímal o lidové výtvarné umění, řemeslnou a podomáckou výrobu, studoval etnické procesy a dějiny národopisu na severní Moravě a ve Slezsku.⁶ Byl členem redakční rady regionálního periodika *Vlastivědné listy*. Nedílnou součástí jeho aktivit byla také práce organizační. Ve druhé polovině 80. let se podílel na při-

na jeho přednáškovou činnost v Ústavu evropské etnologie Masarykovy univerzity v Brně, se kterou externě začal již v 90. letech. Přednášel témata Etnografické muzejnictví, Národopisná výstava Československá a počátky vědeckého národopisu, Zlidovělá řemesla jako média internetních vlivů, Národnostní menšiny v českých zemích aj. S brněnským etnologickým ústavem spolupracoval také jako externí člen komise pro obhajoby disertačních prací. Svou činnost v šumperském muzeu zakončil v roce 2004, kdy odešel do penze. Nadále se však věnoval odborné práci a aktivně se zúčastnil několika vědeckých konferencí. Také pravidelně realizoval výběrové přednášky na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Dlouhá léta pracoval jako člen hlavního výboru a místopředseda České národopisné společnosti. V roce 2011 mu bylo uděleno na valném shromáždění ČNS čestné členství.

Jubilant pracoval celý život s elánem a neutuchajícím zájmem pro obor. Za své dílo si zaslouží obdiv, uznání i poděkování. U příležitosti významného životního jubilea milému kolegovi do dalších let přejeme hodně sil, elánu, stále pevné zdraví a pohodu v osobním životě.

Miroslava Suchánková

Odešla PhDr. Zdena Vachová (22. 6. 1922 – 25. 7. 2021)

Neuvěřitelných 100 let by se v roce 2022 dožila dlouholetá pracovnice Slezského zemského muzea v Opavě, PhDr. Zdena Vachová, která celý svůj život spojila s muzeem a oborem etnografie. Připomeňme si tedy životní osudy významné etnografky, která v poválečných letech vybudovala „z trosek“ samostatné sbírkové pracoviště se zaměřením na dokumentaci materiální lidové kultury Slezska a přilehlých oblastí severovýchodní Moravy.

Narodila se 22. 6. 1922 v Místku jako jediná ze čtyř dcer manželům Vilémovi a Františce Bužkovým. Základní školu absolvovala v pohraničí v Dolní Lipové. V letech 1932–1936 navštěvovala českou měšťanku ve Frývaldově. Zde také absolvovala dva roky německého reformního gymnázia. V létě v roce 1938 se rodina přestěhovala do Opavy, ale již v říjnu museli všichni opustit Sudety, a tak se stěhovali znovu. Nový domov našli v Hulíně. Ve středoškolském vzdělání pak pokračovala na českém reálném gymnáziu v Holešově. Ukončila ho maturitní zkouškou v roce 1941. Díky perfektní znalosti němčiny byla během válečných let 1942–1945 totálně nasazená v osobní pokladně na nádraží v Hulíně, což ji ochránilo před nucenými pracemi v Německu. Ihned po skončení války se přihlásila na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze, na obory etnografie, sociologie a filozofie, kam byla přijata. Studovala pod vedením prof. Karla Chotka, který v té době pracoval jako vedoucí katedry, doc. Drahomíry Stránské, doc. Viléma Pražáka a doc. Josefa Voráčka. Regionu,

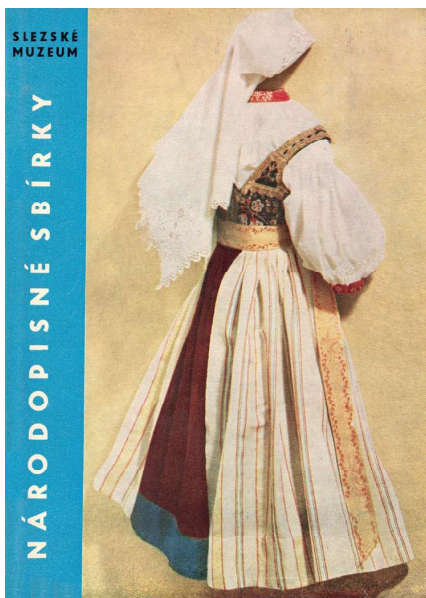
Obr. 1: PhDr. Z. Vachová přebírá čestné ocenění u příležitosti 200 let od založení SZM.
Fotoarchiv SZM, 2014.

5 M. MELZER, *Derivace tradičních výročních obyčejů v novoosídlenecké vesnici (na příkladu Leskovce nad Moravicí, okr. Bruntál)*, Časopis Slezského muzea, série B – vědy historické (dále ČSM-B) 38/1, 1989, s. 57–68.

6 Týž, *Maticce Opavská a Národopisná výstava Československá v roce 1895*, ČSM-B 34/3, 1985, s. 201–211.

7 Miloš MELZER – Jindřich SCHULZ, *Vlastivěda šumperského okresu*, Šumperk 1993.

8 Výběrová bibliografie prací M. Melzera uvedena viz Zdeněk GÁBA, PhDr. *Miloš Melzer šedesátiletý*, in: Severní Morava, sv. 82, Šumperk 2001, s. 67–70; Miroslav VÁLKA, *Půlkulaté životní jubileum PhDr. Miloše Melzera*, CSc., in: Severní Morava, sv. 91, Šumperk 2006, s. 68–70.

Obr. 2: Titulní stránka obálky knihy Národopisné sbírky Slezského muzea.

Z. Vachová, *Národopisné sbírky Slezského muzea*, Ostrava 1962.

a Místku. V letech 1959–62 pak sbírala materiál na Opavsku. Sběrové aktivity vždy doplňovala terénními výzkumy včetně fotodokumentace. Po shromáždění dostatečného množství vypovídajících sbírkových předmětů se jubilantka věnovala dalšímu úkolu, který si vytýčila. Tím bylo vybudování první poválečné expozice v zrekonstruované výstavní budově Slezského muzea v roce 1955. V projektu, na němž spolupracovala spolu s dr. Evou Klimešovou a dr. Adolfem Turkem, se jí podařilo začlenit problematiku lidové kultury do sledu obecného historického vývoje regionu. Ve druhé variantě expozice z roku 1981 úsek věnovaný lidové kultuře již koncipovala monograficky. Jako muzejní etnografka byla Zdena Vachová také autorkou řady výstav, které byly vysoce ceněny odbornou veřejností. Můžeme jmenovat například výstavy *Z pokladnice slezského lidu* (1957) nebo *Lidová malba na skle* (1969), která byla instalována v předcházejícím roce v Letohrádku Kinských v národopisném oddělení Národního muzea v Praze. K velmi úspěšným patřily výstavy *Příroda, člověk a dům* (1972) a *Krajka a šperk* (1976), přepracovaná na putovní pro Hornoslezské muzeum v polské Bytomi. I výstava *Lidový nábytek* (1983) zaujala veřejnost. V několika výstavních sálech byl shromážděn reprezentativní výběr předmětů ze všech etnografických oblastí Slezska a severovýchodní Moravy. Šlo o první soubornou výstavu jednoho sbírkového fondu národopisného oddělení.

Na území se zajímavou historií, se složitým etnickým vývojem a se starou tradicí se dr. Vachová zabývala hlavně politickou etnografií. Při vědeckém bádání a muzejní práci uplatňovala znalost regionu, pracovní houževnatost a promyšlený přístup. Intenzivně se věnovala zkoumání národnostního vývoje, vztahu českého a německého etnika. Výzkum zaměřila také na architekturu ve Slezsku, vývoj osídlení, společenské poměry a život lidu na Hlučínsku i na Těšínsku. Ve sborníku *Hlučínsko* (1958) publikovala zásadní studii věnované lidovému obydlí,

z něhož pocházela, se věnovala již v době studia, a to v podobě seminární práce o Lašsku, ale hlavně zpracováním úspěšné disertační práce o národopisných poměrech na Hlučínsku. Část studie s názvem *Vývoj společenských poměrů na Hlučínsku* uveřejnila ještě v roce 1950 v časopise *Český lid*. V tomto čísle věnovaném právě Hlučínsku vyšel i její druhý článek *Příspěvek k poznání hmotné lidové kultury na Hlučínsku*.

Po absolutoriu vysoké školy měla několik nabídek na zaměstnání. Táhlo ji to zpět do rodného kraje, a proto přijala místo vědecké pracovnice ve Slezském muzeu v Opavě, které jí nabídl tehdejší ředitel dr. Karel Černohorský. Po nástupu do muzea v červnu 1949 začala se zachranou sbírkových předmětů poznamenaných válkou a vytvářením jejich soupisů. Od 1. ledna 1950 bylo v rámci nové struktury Slezského muzea zřízeno samostatného oddělení pro lidovou kulturu, jehož se stala vedoucí. Od roku 1953 pracoviště posílila školená konzervátorka Herta Orlíková. Kromě pátrání po zavlečeném sbírkovém materiálu zahájila i rozsáhlé akce sběrového charakteru, které realizovala v rámci častých cest do terénu. Začala systematicky rozšiřovat sbírkový fond a aktivně se zapojila do všech muzejních činností. V letech 1952–1954 a 1962–1963 prováděla systematický sběr materiálu na Těšínsku, v okolí Jablunkova, Frýdku

kroji a hospodářským poměrům v 17. a 18. století. Svými poznatky přispěla ke stanovení specifických rozdílů ve vývoji etnografických oblastí Opavska, Těšínska, Lašska a Novojičínska. Danou problematiku podrobně rozpracovala v rozsáhlém příspěvku zveřejněném ve sborníku *Slezsko na cestě k československému státu* (1969). Zaujali ji však i jiné oblasti lidové kultury, např. lidové obydlí, lidový kroj či lidové umění. Svě příspěvky zveřejňovala v mnoha regionálních periodikách, jakými byly např. *Časopis Slezského muzea*, *Český lid*, *Národopisný věstník československý*, *Slezský sborník*, *Radostná země*, *Severní Morava*, *Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín* a další. V 60. letech publikovala knihu o národopisných sbírkách Slezského muzea. Svě odborné znalosti v plné míře uplatnila při zpracování fondu lidového umění, v němž se zaměřila zejména na kolekci obrázků na skle. V rámci služebních cest po českých, moravských i slovenských muzeích studovala, fotografovala a určovala sbírky obrázků na skle. Vybuodovala si širokou srovnávací základnu, na jejímž základě opavskou muzejní sbírku zpracovala. Vrcholem její práce pak byly články o slezské lidové malbě na skle, vycházející v letech 1967–1981 v *Časopise Slezského muzea*, v nichž důkladně popsala a vyhodnotila slezskou malbu na skle jako významnou součást kulturního dědictví. V erudovaných studiích se snažila vystihnout genezi lidové malby na skle, výrobu, teritoriální výskyt a další hlediska, která podmiňovala její existenci. Svým bádáním položila klasifikační a metodologické základy v oblasti lidové malby na skle.

Nedílnou součástí jejich aktivit byla také práce organizační. Odborně spolupracovala s regionálními muzei celého Severomoravského kraje a stala se členkou vedení Svazu českých muzeí. Vedle vědecké a odborné muzeologické činnosti rozvíjela rozsáhlou pomoc metodologickou, poradenskou a osvětovou. Během pětaticeti let působení na pracovišti se jí díky obrovskému úsilí, trpělivosti a vytrvalosti podařilo vytvořit ukázkové, systematicky uspořádané národopisné pracoviště s kvalitním sbírkovým fondem. Svou práci na jeho vybudování ukončila odchodem do důchodu v roce 1984. Avšak ani po odchodu na zasloužený odpočinek Zdena Vachová nezhálela. Věnovala se svému původnímu zájmu – studiu starověkých evropských a mimoevropských civilizací. Měla čas na cestování. Navštívila několikrát Recko, Ukrajinu, Gruzii, Arménii, Uzbekistán. Cestovala po Egyptě, Jugoslávii, Rumunsku a jiných zemích. Zajímala se o historii, kulturu a kulturní památky různých zemí. Do konce života si zachovala živý zájem o Slezsko. Její cesta skončila 25. července 2021, ale vytvořené dílo zůstalo spolu se vzpomínkami těch, kteří ji poznali osobně nebo prostřednictvím výstav či odborných textů. Čest její památce!

Bibliografie prací

(práce vydané pod jménem Zdena Bužková)

ČL – *Český lid*

ČSM-B – *Časopis Slezského muzea, série B – vědy historické*

SISb – *Slezský sborník*

1949–1950

Příspěvek k poznání hmotné lidové kultury na Hlučínsku, ČL 5, 1950, s. 12–20.

Slezské muzeum v Opavě, Národopisný věstník československý 31, 1949/1950, s. 327–328.

Vývoj společenských poměrů na Hlučínsku, ČL 5, 1950, s. 22–26.

1951

Městské muzeum ve Vidnavě, ČSM-B 1, 1951, s. 62.

Národopisné oddělení Slezského muzea v Opavě, Národopisný věstník československý 32, 1951, s. 208–209.

Sjezd muzejních pracovníků Ostravského kraje, SISb 49, 1951, s. 286–287.

Osudy opavského muzejnictví a vznik Slezského muzea v Opavě, ČSM-B 1, 1951, s. 33–58 (s Eustachem Bittnerem a dalšími).

Z národopisného oddělení Slezského muzea v Opavě, Národopisný věstník československý 32, 1951, s. 431.

Agnieszka i Tadeusz Dobrowolski, Strój, haft i koronka w Województwie Śląskiem, Krakow 1936 [recenze], SISb 9, 1951, s. 122–124.

1954

K I. celostátní konferenci muzejníků – etnografů, Radostná země 4, 1954, s. 86–88 a s. 123.

První celostátní pracovní konference muzejních etnografů v Opavě, ČSM-B 4, 1954/1955, s. 115–119.

Vědeckoosvětové poslání národopisných muzeí a některé zkušenosti z praxe, in: *Príspevky k národopisnej muzeológii*, Bratislava 1954, s. 104–113.

Zpráva o činnosti oddělení věd společenských Slezského muzea v Opavě za rok 1954 – oddělení národopisné, ČSM-B 4, 1954/1955, s. 63–64.

1956

Činnost národopisného oddělení Slezského muzea v Opavě, ČSM-B 5, 1956, s. 54–55.

II. celostátní pracovní konference ČSM a SSM v Opavě za rok 1954 – oddělení národopisné, ČSM-B 5, 1956, s. 59–60.

Expozice novějších dějin v instalaci Slezského muzea v Opavě, Múzeum Bratislava 3, 1956, č. 3–4, s. 94–108.

Muzea v Ostravském kraji v letech 1945–55, Časopis národního muzea 125, 1956, s. 175–179. *Muzea v Ostravském kraji v letech 1945–55*, ČSM-B 5, 1956, s. 1–27.

Slezské muzeum, památky města Opavy, Praha 1956 (s Eustachem Bittnerem, Josefem Dudou, Evou Christovou, Lumírem Jislem, Zdeňkem Tesařem a Josefem Orlíkem).

1957

Expozice novějších dějin v instalaci Slezského muzea, in: *Sborník materiálů z II. Celostátní pracovní konference Svazu českých muzeí s Zväzu slovenských muzeí*, Opava 1957, s. 42–49.

Sborník materiálů z II. celostátní pracovní konference Svazu českých muzeí a Zväzu slovenských muzeí (redakce a úvod), Opava 1957, s. 5–9.

(práce vydané pod jménem Zdena Vachová)

1958

K hospodářským poměrům 17. a 18. století, in: *Hlučínsko – příroda – lid – kultura*, Ostrava 1958, s. 204–207.

Lidové obydlí, in: *Hlučínsko – příroda – lid – kultura*, Ostrava 1958, s. 113–121.

Lidový kraj, in: *Hlučínsko – příroda – lid – kultura*, Ostrava 1958, s. 122–132.

1959

Městské muzeum ve Štramberku, ČSM-B 8, 1959, s. 131–133 (společně s Josefem Dudou, Evou Klimešovou a Vlastou Šikulovou).

1960

Národopisec k dílu Ludmily Hořké, ČSM-B 9, 1960, s. 34–45.

Ztráty ve sbírkách Slezského muzea způsobené poslední válkou – část 2: Cechovní památky, cechovní a řemeslnické nářadí a výrobky drobného zboží, ČSM-B 9, 1960, s. 55–64 (společně s Evou Klimešovou a Josefem Orlíkem).

1961

Valašské muzeum v přírodě, Zprávy muzeí a galerií Severomoravského kraje 1961, č. 2, s. 9.

1962

Národopisné sbírky Slezského muzea, Ostrava 1962. Referát: Vladimír Scheufler in ČL 49, 1926, s. 228–229.

Několik poznámek k nové instalaci muzea ve Frenštátě p. R., Hlasy muzea ve Frenštátě pod Radhoštěm – okres Nový Jičín 1 (8), 1962, č. 3 (27), s. 4–8.

1963

Nová expozice v městském muzeu v Ostravě, ČSM-B 12, 1963, s. 126 (s Jaroslavem Bakalou).

1964

K úkolům etnografie v muzeích, ČSM-B 13, 1964, s. 57–64.

Lidové obrazy na skle, in: *Vlastivěda Severomoravského kraje – Opavsko* 11, Opava 1964, s. 10–13.

Opavské muzejní sjezdy, in: *150 let Slezského muzea 1814–1964*, Ostrava 1964, s. 81–86.

Slezské muzeum po roce 1945, in: *150 let Slezského muzea 1814–1964*, Ostrava 1964, s. 72–80.

Slezské muzeum v Opavě a 150 let opavského muzejnictví, Časopis Národního muzea – řada A 133, 1964, s. 168–172.

1965

Křížová cesta z Heltína, ČSM-B 14, 1965, s. 72–73.

Nová expozice národopisného oddělení Národního muzea v Praze, ČSM-B 14, 1965, s. 84–87.

1966

Dvě národopisné výstavy v Ostravě, ČSM-B 15, 1966, s. 188–189.

Opavsko, Těšínsko: vývoj etnografických oblastí, ČSM-B 15, 1966, s. 108–127.

1967

Slezské lidové malby na skle, ČSM-B 16, 1967, s. 70–84.

Slezské lidové malby na skle II., ČSM-B 16, 1967, s. 103–123.

1968

Slezské obrázky na skle malované, katalog výstavy, Praha 1968.

Slezské lidové malby na skle III., ČSM-B 17, 1968, s. 45–62.

Určování a třídění lidových maleb na skle, Muzejní a vlastivědné práce V., Praha 1968, s. 13–21.

1969

K vývoji slezských oblastí lidové kultury, ČL 56, 1969, s. 9–14.

Lidová malba na skle ve Slezsku, in: *Ethnographica VII–VIII, část druhá*, 1965–68, Brno 1969, s. 92–170.

O Těšinsku trochu jinak (K 80. narozeninám J. L. Mikoláše), Slezsko 1, 1969, č. 2, s. 40–42.

Průvodce sbírkami SMO – národopis, Ostrava 1969.

Schlesische Hinterglasmalerei, in: *Ethnographica VII–VIII, část druhá*, Brno 1969, s. 82–91.

Slezská lidová kultura na pozadí lidové kultury české a slovenské, in: *Slezsko na cestě k česko-slovenskému státu*, Opava 1969, s. 46–86.

Slezské lidové malby na skle IV. Systematika, ČSM-B 18, 1969, s. 113–123.

1970

Slezská lidová kultura, in: Výstavní sbírky Slezského muzea a památky Opavy. 2. díl, Ostrava 1970, s. 20–28.

Slezské lidové malby na skle V. Genetika, ČSM-B 19, 1970, s. 110–125.

1973

Lidová malba na skle jako historický proces. Slezská lidová malba na skle VI., ČSM-B 22, 1973, s. 22–48.

Malíři a dílny. Slezská lidová malba na skle VII/2, ČSM-B 22, 1973, s. 159–169.

Závislost na sklárnách? Slezská lidová malba na skle VII/1, ČSM-B 22, 1973, s. 134–140.

1974

Metodika určování provenience lidové malby na skle. Slezská lidová malba na skle VII/3, ČSM-B 23, 1974, s. 130–148.

1975

Datování lidových obrazů na skle. Slezská lidová malba na skle VIII., ČSM-B 24, 1975, s. 43–59.

Technologie lidové malby na skle. Slezská lidová malba na skle IX., ČSM-B 24, 1975, s. 147–158.

1976

Krajka a šperk (katalog výstavy), Ostrava 1976.

Na okraji tvůrčí činnosti Adolfa Turka, ČSM-B 25, 1976, s. 84–85 (s Jaroslavem Bakalou).

Přínos Karla Černohorského k muzejní etnografii, ČSM-B 25, 1976, s. 97–101.

1977

Ještě k ikonologii a ikonografii lidové malby na skle. Slezská lidová malba na skle X., ČSM-B 26, 1977, s. 156–170.

K ikonologii a ikonografii lidové malby na skle. Slezská lidová malba na skle X., ČSM-B 26, 1977, s. 39–57.

Lidové umění Těšínska ve sbírkách Slezského muzea v Opavě, Těšínsko 20, 1977, č. 2, s. 12–15.

1978

K ikonologii a ikonografii lidové malby na skle závěrem. Slezská lidová malba na skle, ČSM-B 27, 1978, s. 161–187.

1979

Ještě k ikonologii a ikonografii lidové malby na skle, Těšínsko 22, 1979, č. 2, druhá strana obálky (s Miroslavem Malurou).

Slezská lidová malba na skle ve vztahu k středoevropským provenienčním oblastem. Slezská lidová malba na skle XI., ČSM-B 28, 1979, s. 140–152.

1980

Národopisný profil Novojičínska, Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín 26, 1980, s. 28–40.

Těšínské skrynty, ČSM-B 29, 1980, s. 180–186.

Těšínské krojové šperky, Zprávy okresního muzea v Českém Těšíně 58, 1980, s. 10–11.

1981

Lidová malba na skle jako výtvarná a společenská kategorie, část. 1, ČSM-B 30, 1981, s. 44–60.

1982

Lidové obrazy na skle ze severozápadní Moravy, Severní Morava 43, 1982, s. 3–14.

1983

Lidový nábytek (metodický list), Opava 1983.

1988

Lidová kultura Opavského Slezska, in: Kultura ludowa sercem Śląska (materiały z konferencji etnograficznej, zorganizowanej we Wrocławiu w dniach 5–7 XII 1985 g.), Wrocław 1988, s. 120–137.

1992

Lidová kultura Slezska, in: Slezsko, Opava 1992, s. 152–166 (s Antonínem Satkem).

1993

Laško z pohledu etnografa, in: Práce a studie Muzea Beskyd, Frýdek-Místek 1993, s. 48–57.

2002

Lidové umění výtvarné, in: Těšínsko IV., Šenov 2002, s. 219–264.

Miroslava Suchánková

K nedožitým devadesátinám Josefa Bartoše

Josef Bartoš, jenž by v prosinci 2021 oslavil devadesáté narozeniny, nesporně patřil k výrazným postavám poválečné moravskoslezské historiografie. Narodil se 4. prosince 1931 v Klopíně na Šumpersku jako jedno ze sedmi dětí truhláře. Vyrůstání ve skrovných poměrech v národnostně smíšené oblasti, která se po podpisu Mnichovské dohody stala součástí Říšské župy Sudety, výrazně přispělo k Bartošovu pozdějšímu zájmu o dějiny okupovaného pohraničí.

Po studiu Vysoké školy politických a hospodářských věd Bartoš roku 1955 absolvoval Filozoficko-historickou fakultu Univerzity Karlovy. O deset let později navázal doktorátem, roku 1969 habilitací a následně v roce 1980 profesurou.

Na počátku profesní dráhy epizodně působil ve středním školství, načež v letech 1958–1962 stál v čele archivu v Janovicích u Rýmařova. K jeho úkolům zde patřilo zvládnutí agendy spojené se změnami hranic okresů v roce 1960. Po většinu své kariéry však byl neodmyslitelně spjat především s Katedrou historie Univerzity Palackého v Olomouci, kterou v letech 1977–1990 vedl a kde přes tři dekády řídil Kabinet regionálních dějin.

Sledujeme-li Bartošovo odborné zaměření, lze zde vidět tři hlavní tematické celky. Prvním z nich byly regionální dějiny Moravy. Bartoš spolu s Jindřichem Schulzem a Milošem Traplem patřil k tvůrcům *Historického místopisu Moravy a Slezska 1848–1960*, který navazoval na starší topografický projekt Ladislava Hosáka. Vedle řady drobnějších studií se Bartoš podílel rovněž na monografickém zpracování dějin Prostějova (1999–2000) a Olomouce (vydáno posmrtně 2009). Další okruh Bartošova odborného působení představovalo archivnictví a nauka o pramenech, kterou na olomoucké katedře vyučoval až do konce života a již věnoval několik

dodnes hodnotných metodických textů. Jméno Josefa Bartoše je však spjato především s dlouholetým a systematickým výzkumem dějin severní Moravy a Slezska v letech nacistické okupace, jemuž věnoval řadu publikací. Především výzkumy týkající se Vládního obvodu Opava patřily k průkopnickým a dodnes nebyly překonány.

Po odchodu z čela katedry v roce 1990 Bartoš neustal v badatelské práci. Nadále se věnoval především dějinám odboje a historii rodného kraje. Patřil mimo jiné k přispěvatelům ediční řady *Historie okupovaného pohraničí*. Navzdory vleklým zdravotním problémům také zůstal pedagogicky činným prakticky až do své smrti 21. listopadu 2005.

Zatímco téma regionálních dějin, k jehož nestorům Bartoš patřil, se dodnes řadí k profilovým zájmům olomoucké univerzity a je rozvíjeno řadou Bartošových žáků a pokračovatelů, lze říci, že jeho syntézy k válečné historii severní Moravy a Slezska dosud nebyly překonány.

Ondřej Kolář

RECENZE A ZPRÁVY O LITERATUŘE

Ego-dokument jako historická, sociální a estetická hodnota

Fran SMĚJA, *Na co jsem nezapomněl*, Opava 2019, 335 s.

ISBN 978-80-7510-382-6

Jan ROHEL, *Vzpomínky*, edice Osobnosti Slezska, svazek 3, Opava 2019, 177 s.

ISBN 978-80-87789-58-2

Jan ROHEL, *Vzpomínky na Slezský studijní ústav a Horní školu 1945–1954*, edice Osobnosti Slezska, svazek 4, Opava 2020, 128 s.

ISBN 978-80-87789-68-1

Žánr memoárů je žánrem na první pohled bezproblémovým – recepční dohoda mezi autorem a jeho modelovým čtenářem je taková, že modelový čtenář přistoupí na autorovo sebe-vyprávění jako na prosté a mnohdy zajímavé povídání o průběhu jednoho života prosté jakýchkoli autostylizací či dokonce lží. Problém ovšem nastává ve chvíli, kdy opustíme roli modelového čtenáře a přistoupíme k samotnému textu jako kritičtí čtenáři. Důvodů k tomuto recepčnímu postoji může být mnoho – od zkreslování faktů, autostylizací až po například výraznou beletrizaci memoárů. Podobně jako Hayden White poukazoval v *Metahistorii* na výrazný fikcionální charakter historických narativů, pak i v memoárech, které se tváří jako verifikovatelný dokument, můžeme konstatovat výraznou strukturaci fikcionálního narativu, v jehož struktuře se často objevuje následně logicky i přes onu dohodu verifikovatelnosti nedůvěryhodný vypravěč.

V těchto případech můžeme žánrově uchopit daný text buď jako autofikci nebo jako ego-dokument. Příkladem autofikce může být kniha-dokument *Český snář* Ludvíka Vaculíka, v němž autor primárně vytváří beletristický text na základě faktů z předmětné reality, v němž může i nemusí ponechat postavám reálná jména, může ovšem také reprodukovat reálné skutečnosti kontaminované fikční hrou atd. Primární je zde estetická funkce a sekundární funkce, spíše narušující homogennost funkce estetické a zároveň vytvářející napětí mezi „realitou“ a fikcí, je funkce verifikační. Nověji můžeme do tohoto žánru zasadit například román *Možnosti milostného románu* od Jana Němce. Ego-dokument je naopak primárně psán onou verifikační strategií, která vytváří jakousi ideální, povrchovou strukturu narativu, zatímco literární ambice a s nimi spojená autostylizace, autocenzura etc. jsou významotvornou hloubkovou strukturou narativu. Tento typ autobiografie (např. deníky Jiřího Ortena, které jsou psány sice s naprostou intimitou, ale zároveň zcela zřetelně stylizovány pro jejich pozdější vydání) není založen na „přísné“ pravdě, neboť autobiografický materiál je transponován do uměleckého estetického objektu. Jednoduše řečeno – dané dílo je vlastně uměleckou hrou s vlastním, „pravdivým“ životem, ovšem zdánlivá nezprostředkovanost ustupuje estetickým, uměleckým postupům, které vzdalují text reprodukcí života autora v předmětném světě.

Onen ego-dokument ovšem může být kontaminován mimo estetické funkce také ještě závažnějšími funkcemi, které se snaží výrazně zkreslit naše čtení daného díla a které mají dokonce i persvazivní charakter. Skrze estetické dílo se nás snaží autor ovlivnit. Nejlepším příkladem jsou několikeré paměti básníka a významného literárního historika Zdeňka Kalisty, jenž byl vedle Karla Teiga a Františka Götze jedním z prvních aspirantů na „kapitána“ mladé avantgardní generace na počátku 20. let 20. století. Ve svých raných¹, ale zejména

¹ Zdeněk KALISTA, *Kamarád Wolker*, Praha 1933.